

Araştırma Makalesi / Research Article

TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NİN İKİNCİ YÜZYILINDA ENERJİ DİPLOMASİSİNE YÖN VEREN BÖLGESEL VE KÜRESEL DENKLEMLER

Pınar Buket KILINÇ PALA¹

Öz

Bu çalışma Türkiye Cumhuriyeti'nin enerji diplomasisi faaliyetlerini analiz etmeyi amaçlamaktadır. Enerji diplomasisi, ekonomik ve siyasi çıkarları koruma amacıyla ulusal güvenlik ve ekonomiyi güçlendiren dış politika aracı konumundadır. Türkiye'de enerji diplomasi her geçen gün daha da büyüyen bir diplomatik alan olarak dış politikanın önemli bir parçasıdır. Enerji ekonomik kalkınmanın lokomotif konumundadır ve ekonomik büyüme Türkiye'yi daha sürdürülebilir ve güvenilir enerji akışı için motive ettiği aşikârdır. Bu çalışmada Türkiye'nin ikinci yüzyılında, Hazar hidrokarbonlarının enerji diplomasisinde lokomotif olabilme ihtimalleri tartışılacaktır. Hazar hidrokarbonlarının bölge barışına önümüzdeki yüzyılda nasıl etki edebileceği, bu kaynakların sürdürülebilir kullanımı, yenilenebilir enerji, petrol ve doğalgaz sektöründeki barış ortamının rolü ve enerji politikalarındaki olası değişimler ele alınacaktır. Türkiye'nin enerji diplomasisi Cumhuriyet'in ikinci yüzyılında kendisini uluslararası bir enerji merkezine dönüştürebilme ihtimali tartışılacaktır. Çalışmanın araştırma yöntemi vaka çalışmasıdır. Bu yöntem, enerji diplomasisi gibi karmaşık bir konunun araştırılmasını sağlayacak ve hedeflenmiş bölge içinde derinlemesine araştırma yapabilmek için sağlam bir kavramsal çerçeve sunacaktır. Türkiye'nin enerji diplomasi ikinci yüzyılında iş birliği ve istikrar için kullanılabilecek koşullara odaklanacaktır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye Cumhuriyeti, enerji diplomasisi, sürdürülebilir enerji, hazar hidrokarbonları.

REGIONAL AND GLOBAL EQUATIONS GIVING ENERGY DIPLOMACY IN THE SECOND CENTURY OF THE REPUBLIC OF TÜRKİYE

Abstract

This study aims to analyze the energy diplomacy activities of the Republic of Türkiye. Energy diplomacy is a foreign policy tool that strengthens national security and economy to protect economic and political interests. Energy diplomacy is an important part of foreign policy as a diplomatic field that grows day by day. Energy is the locomotive of economic development, and it is obvious that economic growth motivates Türkiye for a more sustainable and reliable energy flow. In this study, the possibility of Caspian hydrocarbons becoming a locomotive in energy diplomacy in Türkiye's second century will be discussed. How Caspian hydrocarbons may affect regional peace in the next century, sustainable use of these resources, renewable energy, the role of peace in the oil and natural gas sector and possible changes in energy policies will be discussed. Türkiye's energy diplomacy and the possibility of transforming itself into an international energy center in the second century of the Republic will be discussed. The research method of the study is case study. This method will enable the investigation of a complex topic such as energy diplomacy and provide a solid conceptual framework for in-depth research within the targeted region. Türkiye's energy diplomacy will focus on the conditions that can be used for cooperation and stability in its second century.

Keywords: Republic of Türkiye, energy diplomacy, economic growth, sustainable energy, caspian hydrocarbons.

¹ Dr. Öğretim Üyesi, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, pbuket.kilinc@dpu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-7434-4098.

Başvuru Tarihi (Received): 12.09.2023 **Kabul Tarihi** (Accepted): 19.10.2023.

Giriş

Uluslararası Enerji Ajansı'nın (IEA) 2021 raporuna göre Türkiye, yerli petrol, doğal gaz arama, üretimini artırma, petrol, gaz tedarik kaynaklarını ve ilgili altyapılarını çeşitlendirme ve artan enerji verimliliği yoluyla enerji tüketimini azaltma çabaları da dahil olmak üzere, enerji stratejisinin temel direklerinden biri olarak enerji arz güvenliğine öncelik verdi. Türkiye, son on yılda, özellikle yenilenebilir elektrik üretiminin büyümesi yoluyla enerji çeşitliliğini güçlendirdi Türkiye'nin ilk nükleer santralinin 2023'te devreye alınması ile ülkenin yakıt karmasının daha da çeşitleneceğini ortaya koydu (IEA, 2021).

Hazar Denizi bölgesi, dünyanın en büyük petrol ve gaz rezervlerinden birine sahiptir. Türkiye, Hazar bölgesi hidrokarbonların ihracatı için önemli bir transit ülke konumundadır. Kafkasya ve Orta Asya'da köklü tarihi bağları olan Türkiye, bölgede güvenilir bir ortak olarak kabul edilmektedir. Diğer taraftan Kafkaslar yüzyıllardan beri karışıklıklarla, savaşlarla, yeniden yapılanma süreçleriyle ve etnik karışıklıklarla uğraşmaktadır. Klasik jeopolitik yaklaşımda bölgedeki enerji kaynaklarının, devletlerin ekonomilerine katkıda bulunacağı ve sınırları aşan iş birliğini sağlayacağı düşünülmektedir. Geliştirilen iş birliklerinin devletler arasında güveni artıracığı ve diplomatik ilişkilerin kuvvetleneceği varsayılmaktadır. Eleştirel jeopolitiğin kendisini bir sorun çözücü teori olarak konumlandırmadığı dikkate alındığında, enerjiye ilişkin politika sonuçları ve/veya tavsiyelerle ilgisi geleneksel jeopolitik yaklaşımlarla karşılaştırıldığında sınırlı kalabilmektedir (Erşen ve Çelikpala, 2019). Dünya genelinde sürdürülebilir enerji projelerinin teşvik edilmesi ve yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımının yaygınlaştırılmasının bölgenin ekonomik kalkınma, barış ve refahına etkisi bu araştırma bünyesinde tartışılacaktır. Enerji sektöründeki teknolojik yenilikler, sürdürülebilir enerji üretiminde önemli bir role sahiptir ve ülkeler arasındaki iş birliğinin desteklenmesi gerekmektedir. Gelecekte yeni nesil güvenlik sorunlarının ve teknolojilerinin etkisiyle enerji diplomasisinin nasıl şekillenebileceği ve eleştirel jeopolitik ekseninde Türkiye'nin enerjide hub olma ihtimali tartışılmalıdır.

Enerji diplomasisi, dış politika ve ulusal güvenlik ile yakından bağlantılı karmaşık bir uluslararası ilişkiler alanıdır. Bu noktada üç kavram; dış politika, diplomasi ve enerjiye ait konuların reel-politikte iç içe geçtiği gözlemlenmektedir. Enerji diplomasisinin dış politikaya entegrasyonu iki madde arasında şekillenmektedir: 1) Ulusal güvenlik boyutu 2) Ekonomik boyutu (Bovan, Tamara ve Nenad, 2020). Ancak bu çalışmada, içinde bulunduğumuz yüzyılın ülkelerin düşük karbon ve yenilenebilir enerji teknolojileri üzerine geliştireceği stratejilerin enerji diplomasisi ilişkisinin yeni dinamiklerini belirleyeceği varsayımı esas alınmıştır. Araştırmada düşük karbon stratejisinin ve enerji verimliliğini artırma politikaları ile birlikte yenilenebilir enerji kaynaklarının enerji jeopolitiğine etkisi, yürütülebilecek diplomatik faaliyetlere tartışılacaktır. Güvenlik, mülteci krizi ve siyasi istikrarsızlık gibi sorunlar, Türkiye'nin enerji diplomasisini olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Ayrıca bölge ülkeleri arasında yaşanan gerilimler, Türkiye'nin enerji kaynaklarına erişimini tehlikeye sokabilmektedir. Bütün bu kriterler dikkate alınarak Türkiye'nin ikinci yüzyılında, Hazar hidrokarbonlarının barışın sağlanmasındaki rolü, düşük karbon stratejisi ve yenilenebilir enerji politikasının etkileri incelenecektir.

1. Enerji Diplomasi ve Enerji Güvenliğinde Yaşanan Dönüşüm

2000'li yıllar tarihte benzerlerinin yaşandığı, sonuçlarının ekonomik krizler ile devam ettiği enerji krizlerine sahne oldu. Irak işgali, Rusya-Ukrayna krizi, Arap Baharı, petrol krizleri, Covid-19 salgını sonucu petrol fiyatlarında ve naklinde çıkan sorunlar neticesinde enerjinin küresel bir güvenlik endişesi olduğu birçok sefer tecrübe edildi. Enerji onlarca yıldır uluslararası çatışmaları şekillendirmektedir. Bir tahmine göre, 1973 ile 2012 yılları arasında çıkan savaşların yüzde yirmi beş ila yüzde ellisi petrolle bağlantılıydı (Colgan, 2013). Petrolün küresel çatışmalara katkısı-döngüsel doğası tam olarak anlaşılacakla (Jareer Ellass, 2016) beraber çatışma riskine karşı koymak için üretim kabiliyetinin, enerji türlerini geliştirmenin gerekliliği aşikârdır. Küresel uluslararası

kuruluşların, ülkeler arasındaki küresel enerji talebini dengeleme işlevini güçlendirmeleri gerekmektedir. Yaşanan kesintilerin ve fiyat dalgalanmalarının ekonomiye yansması, enerji diplomasisini, ulusal güvenlik üzerinden dış politika alanına yerleştirdi. Enerji güvenliği ve enerji diplomasisi ile ilgili çok sayıda ciddi ulusal ve uluslararası risk bu yolu açtı. Enerjinin bir güvenlik sorunu olarak değerlendirilmeli görüşünü kuvvetlendirdi. Enerji ağlarından gaz ve kömür ticaret ağları, savaş ve pandemi gibi küresel ölçekli krizlerde petrol ağlarına göre daha fazla etkilenmektedir. Savaş, küresel ısınma, salgın gibi risklere karşı koymak için enerji rezervi kapasitesini mümkün olduğunca korunmalıdır (Zhou, vd, 2023). Enerji türleri ne kadar çok çeşitlenirse, riskli dünyada hayatta kalma şansı da o kadar artmaktadır.

Türkiye gibi enerjide dışa bağımlı ve transit ülke konumunda olan ülkeler, fiyat dalgalanmalarına ve çevresinde meydana gelen savaşlara bağılı olarak gelişen ve daha yüksek risk seviyelerine çıkan ekonomik ve siyasi krizlere maruz kalabilmektedir. Bu artan riskler enerji diplomasisini de etkilemekte, ulusal düzeyde eşitsizlik ve ekonomik güvensizlik yaratmaktadır. Bu durumun etkilerini yok edebilmenin yolu gelişmiş bir ulusal ekonomiden geçmektedir. Kaynak zengini olmasa da sağlam kurumsal yapıya sahip, jeopolitik konumu önemli, kapasitesini geliştirmeye ve çeşitlendirmeye yönelik istikrarlı yatırım ve üretim yapabilen bir ülkenin enerji diplomasisi yürütme faaliyetlerinde avantajı olacaktır. Diğer taraftan kaynak zengini ülkelerde enerji diplomasisi; ekonomik istikrar, istikrarlı üretim, alternatif pazarlar, yüksek fiyatlar ve talep seviyeleri sağlamaya yöneliktir (Davtyan ve Khachikyan, 2022). Örneğin kaynak zengini Suudi Arabistan, en düşük maliyetli yenilenebilir enerji üreticisi olma hedefiyle, yenilenebilir enerji yatırımlarını arttırdı ve dünyanın en büyük güneş enerji santralini kurdu. Hızlı yenilenebilir enerji gelişimiyle hükümet 2060 için net sıfır karbon emisyonu hedefi benimsemektedir (EIU, 2023). Bütün bunlara ek olarak enerji ithalatçısı veya ihracatçısı konumunda olmasına bakılmaksızın enerji güvenliği diplomasisinin son yıllarda ve gelecekte, geleneksel unsurlara ek olarak ilgilendiği iki önemli husus vardır. Bunlar yenilenebilir enerjiye daha fazla yatırımı işaret eden, çevresel sürdürülebilirlik ve düşük karbonlu enerjiye geçiştir.

Bu hususlar geleneksel enerji güvenliği unsurlarından olan mevcudiyet ve erişilebilirliğin boyutlarını değiştirdi. Enerjinin çevreye verdiği zarara odaklandı ve enerji güvenliğinin iklim değişikliğini dikkate alan politikalara yönelmesini sağladı. Güneş, gelgit, rüzgâr veya su gibi enerji karışımında daha fazla yenilenebilir enerjinin yaygınlaşmasıyla, kaynakların coğrafyası yalnızca kaynak açısından zengin ülkelerle sınırlı kalmayacak, dünya çapında çok daha eşit bir şekilde yayılabilecektir. Enerji mevcudiyeti önemli ölçüde iyileştirileceği ve tüm gezegende daha yaygın olacağından, ulusal enerji risklerinin algılanma şekli kademeli olarak değişmektedir. Düşük karbonlu enerjiye geçiş hâlihazırda jeopolitik, ulusal güvenlik stratejileri, dış politikalar ve enerji diplomasisinin dinamik ilişkisini şekillendiriyor ve şekillendirmeye devam edecektir. Enerji ilişkilerinde güven ve iş birlikçi ortaklığın önemi, yumuşak gücün kilit bir aracı olan diplomasiyi vazgeçilmez kılmaktadır. Bu noktada enerji diplomasisi enerji krizlerinin sonuçlarını yönetmek için önemli bir dış politika aracı konumundadır. Yaşanan güncel iklim krizi ve Covid-19 sonrası ortaya çıkan enerji krizi (Özel-Özcan ve Öten, 2022), enerji güvenliği ve diplomasisinin çok daha geniş ölçekte düşünülmesi gerektiğini ortaya çıkardı. Bu krizler Ukrayna-Rusya savaşının neden olduğu gibi gaz akışının kesilmesi tarzında değildir ve çözümün gereklilikleri çok daha geniş boyutludur. Yenilenebilir enerji, kaynakların coğrafyasını dönüştürecek dolayısıyla jeopolitik, ulusal güvenlik stratejileri, dış politikalar ve enerji diplomasisi stratejileri değişecektir.

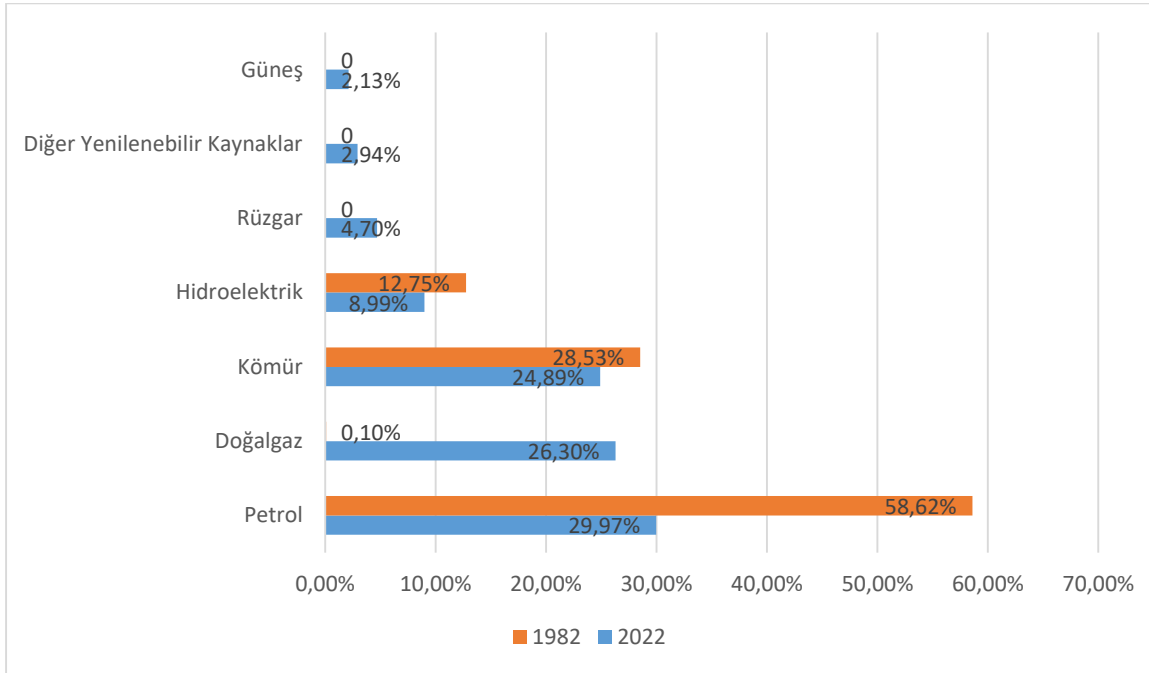
Türkiye'nin enerji diplomasisi, Hazar hidrokarbonlarının bölge barışına önümüzdeki yüzyılda nasıl etki edebileceği, bu kaynakların sürdürülebilir kullanımı, petrol ve doğalgaz sektöründeki barış ortamının rolü, enerji politikalarındaki olası değişimler ve yenilenebilir enerjiye geçiş (sıfır emisyon hedefi) ele alınacaktır. Bu çalışma; yaşanan değişimlerin, coğrafyanın uluslararası ilişkilerde konumunu koruyarak jeopolitik bağlamda enerji diplomasisini nasıl etkileyeceğini anlamaya çalışmak üzerine yürütülecek bir dizi araştırma projesinin ön taslağını oluşturmaktadır.

2. Türkiye Cumhuriyeti Enerji Diplomasinin Ana Hatları

Türkiye'nin enerji diplomasisi her zaman en güçlü vurguyu mevcudiyete yani enerji rezervlerinin potansiyeline vermiştir. Türkiye, artan enerji ithalatının baskısını ödemeler dengesi üzerinde fazlasıyla hissetmiştir. Bu durum Ankara'nın enerji girişini çeşitlendirmesine ve nükleer enerji gibi alternatifler geliştirmesine yol açmıştır (Uludag, Karagül ve Baba, 2013). Bu çeşitlendirme çabalarından biri de 1990'lardan sonra ortaya çıkan Hazar Havzası'ndaki büyük enerji rezervleridir. Türkiye'nin bu bölgeye olan coğrafi ve kültürel yakınlığı, kendi enerji diplomasisi açısından avantajlı konuma getirmiştir.

Türkiye'nin ikinci yüzyılında enerji merkezli hedeflerini rekabetin ve risklerin daha da çeşitlenme ihtimalini göz önüne alarak, geliştirmesi beklenmektedir. Türkiye 1980'lerde kıt enerji rezervleri ve enerjide dışa bağımlılığı konusunda daha temkinli ve dikkatli olmaya başladı. Türkiye Elektrik Kurumu'nun himayesinde, ilk nükleer santralin planları 1983-84'te uygulamaya konuldu. Türk uzmanlar nükleer enerjinin yanı sıra jeotermal ve güneşe dayalı enerji konusunda da araştırmalara başladı. Türkiye'nin 1980'li yıllardan sonra uyguladığı liberal ekonomi uygulamalarıyla döviz sorununu aşmasına rağmen enerji üretim altyapısına yabancı yatırım çekememesi, enerji ithalatının sürekli artmasına neden oldu. Enerji ithalatındaki bu artış, 1980'li yıllardan itibaren Sovyetler Birliği'nden gelen doğalgazın Türkiye iç enerji piyasasına girmesiyle daha da arttı (Uludag, Karagül ve Baba, 2013). 1980'den günümüze Türkiye enerji kaynak dağılımı ve doğalgaz ithalatının artışını Grafik 2'de görülmektedir. Enerji diplomasisinin ilgi alanı petrol ve doğalgazın dışında nükleer güvenlik, çevre, yenilenebilir enerji konuları gibi çeşitlilik arz etmektedir.

Grafik1: Türkiye Enerji Kaynak Dağılımı (1982 ve 2022)

Kaynak: Grafik yazarın kendisi tarafından <https://ourworldindata.org/energy/country/turkey#what-sources-does-the-country-get-its-energy-from> alınan verilerle hazırlandı.

Türkiye'nin küresel enerji ticaretindeki rolünü şekillendiren çok sayıda önemli doğalgaz ve petrol boru hattı projesini gerçekleştirdi. Örnek vermek gerekirse; Bakü-Tiflis-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı, Güney Kafkasya Doğal Gaz Boru Hattı, Bakü-Tiflis-Erzurum Doğal Gaz Boru Hattı, Türkiye-Yunanistan Doğal Gaz Hattı, Trans Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı (TANAP) ve Türk Akım bu kapsamdaki projeler arasında yer alıyor. Trans Adriyatik Boru Hattı'nın (TAP) 2020 yılı sonunda tamamlanmasıyla Avrupa'nın 4. doğal gaz arteri olan Güney Gaz Koridoru hayata geçirildi. Türkiye'nin doğal gaz arz güvenliğini güçlendirilmesine ve küresel enerji ticaretine katkı sağlayan bir

diğer proje ise Türk Akım Doğal Gaz Boru Hattı projesidir. Bunların yanı sıra dünya petrol talebinin yaklaşık %3'ünün Türk Boğazları üzerinden taşınması nedeniyle Türk Boğazları, küresel enerji güvenliği açısından ayrı bir öneme sahiptir (Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, 2023). Irak-Türkiye petrol boru hattı 2023'un başında kapatıldı ama ham ihracatın durmasıyla ilgili çıkmaza son vermek için diplomatik çabalarını hızlandıran Türkiye petrol akışının yeniden başlatılmasının önemini vurgulamaktadır. TANAP Projesi Azeri doğal gazını, Türkiye'ye ve Avrupa'ya taşıyacak olan gelişme, bölgenin arz güvenliğine katkıda bulunmaktadır (Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, 2023).

Türkiye enerji politikası, enerji çıkarlarını geliştirmenin yanı sıra dünyanın çeşitli bölgelerinden enerji ithalatını çeşitlendirmeyi de hedeflemektedir. Türkiye'nin Güney Kafkasya'nın Hazar hidrokarbonlarının Avrupa'ya geçişi için çok önemli hale geldiği Orta Asya bölgesinde de diplomatik faaliyetlerini geliştirerek çıkarlarını koruması gerekmektedir (Halilzade, Demirer, 2022). Öngörülebilir petrol fiyatları enerji güvenliğini ve sosyo-ekonomik istikrarını sağlamak için önemli bir ön koşul olarak hareket etmektedir. Dünya enerji piyasasındaki türbülans, Türkiye için çok sayıda risk yaratmakta ve yerel fiyatları da etkilemektedir. Ekonomik gelişmeler, jeopolitik faktörler ve ülkelerin çıkarları Türkiye'yi enerji diplomasisini çeşitlendirmenin yollarını aramaya zorlamaktadır (Schröder, vd 2017). Türkiye'nin olası bir enerji merkezi olma potansiyeli ve Avrupa'nın enerji güvenliğindeki rolünü etkilemektedir.

Küresel güçler arasında derinleşen çatışmaların büyümesi ve küresel olarak ekonomik etkileşim koşullarının karmaşıklaşması, Güney Kafkasya bölgesinin enerji pazarları ve altyapı enerji sistemleri açısından Türkiye enerji stratejisi için daha büyük önemi olduğunu ortaya koymaktadır. Güney Kafkasya bölgesindeki ulusal enerji sistemlerinin çeşitlendirilmesi ve Hazar bölgesinde Rusya'nın hâkim konumunu dikkate alarak uluslararası enerji ve ulaşım koridorlarının inşasında Türkiye aktif olmalıdır. Bu arada Avrupa Birliği'nin, bölgede enerji çıkarlarının geliştirilmesinde Türkiye ile birlikte hareket etmesi karşılıklı çıkarları koruyacaktır. Küresel iklim gündeminin AB tarafından aktif olarak teşvik edilmesi, Türkiye ve AB özel ve kamu sektörlerinin katılımı yoluyla yenilenebilir enerji yatırımlarının, teknolojilerinin ve kullanımının geliştirilmesi, artırılması Kafkasya devletleri üzerinde belirli bir etkiye sahip olacaktır. Bu ülkeler de yenilenebilir enerji kapasitesindeki artış, çevresel fayda sağlamanın yanı sıra ekonomilerinin çeşitlenmesine ve egemenleşmesine de katkı sağlayacaktır. Bununla birlikte çözülmemiş bölgesel çatışmalar, büyük bölgesel enerji projelerinin uygulanması için belirli zorluklar ve riskler yaratmaktadır. Bu, Türk dış politikasının mevcut ana vektörünün özellikle Güney Kafkasya'da ihtilafların çözümünde ve önlenmesinde öncelik alması gerekliliğinin önemini ortaya koymaktadır. Gelecekte sürdürülebilir enerji sistemlerine ulaşmak dünya çapındaki ülkelerin temel zorluklarından biridir. Fosil yakıtlar, enerji santrallerinin ana birincil yakıtı olup, çok düşük verimlilikle başka bir enerji türüne, temel olarak elektrik enerjisine dönüştürülmektedir. Üretilen bu enerji, üretim noktasından tüketim noktasına kadar çok uzak mesafelere iletim sistemleriyle iletilmekte ve daha sonra karmaşık dağıtım sistemleriyle tüketim yerindeki son kullanıcılar arasında dağıtılmaktadır. Bu sistemler artık tüketimden üretime kadar ciddi sorunlarla karşı karşıyadır. Fosil yakıt tüketimi ve sera gazı emisyonlarıyla ilgili sorunlar, çevresel kaygıların ve küresel ısınma gibi sorunların artmasına neden olmaktadır. İletim ve dağıtım altyapılarının yatırım maliyetlerinin yüksek olması, ciddi kayıpların yanı sıra bu altyapıların koruma ve kontrol sorunları da bu tür enerji sistemlerinin marjinal maliyetinin önemli ölçüde artmasına neden oldu (Mohammadi, vd.,2017). Bütün bunlar dikkate alındığında ortaya çıkan sorunların çözümü ve sürdürülebilir enerji sistemlerinin geliştirilmesi ancak küresel düzeyde geliştirilebilecek önlemler ve politikalarla mümkün olabilecektir.

3. Sonuçlar ve Tartışma

3. 1. Hazar Denizi Bölgesinin Uluslararası Bağlamı: Küresel ve Bölgesel Güçler

Avrasya, jeopolitik yapısı gereği transit enerji akışını etkileyen birçok sorunu barındırmaktadır.

Avrasya enerji sektörü, uluslararası ve bölgesel faktörler nedeniyle dönüşümler ve belirsizlikler yaşamaktadır. Diğer taraftan Avrasya yeni enerji kaynakları arayan tüm taraflar için doğal bir iş birliği alanını temsil etmektedir. Enerji diplomasisi enerji piyasasındaki rekabeti yönetmek ve yeni gaz kaynaklarını Avrupa'ya ulaştırmak için bir araç olmaktadır (Telli, 2022: 321). Çin, Avrasya bölgesine yaptığı dev yatırımlarla dengeleri kendi lehine çevirmektedir. Çin'in bölgeye olan ilgisi, Rusya ile bölgesel iş birliğini geliştirmesi AB ve Türkiye'nin müdahale alanlarını zayıflatmaktadır. Çin'in geniş finansal kaynakları, Orta Asya'daki yeni ve büyük bir oyunda rakiplerini ekonomik olarak geride bırakmasını sağlamıştır. Çin çok sayıda finans kurumu kurarak Hazar Denizi'ndeki siyasi ve ekonomik varlığını ve etkisini artırmanın yollarını aramaktadır.

Bölgenin önemli gündemlerinden bir, Zengezur koridoru projesi kara ve demiryolu ulaşımıyla Azerbaycan'ı Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti'ne bağlamayı hedefleyen projedir ve Türkiye'nin doğrudan Azerbaycan'a ve Orta Asya'daki Türk cumhuriyetlerine açılma fırsatı olarak değerlendirilmektedir. Bölge ülkelerinin projeye bakışı farklıdır. Türkiye Azerbaycan'ın talep ettiği Zengezur koridoru projesini savunmaktadır. Diğer taraftan İran, Azerbaycan'ın daha da güçlenmesinden ve kendi kuzeyinde ciddi bir nüfus oluşturan İran Azerilerinin milliyetçi yükselişlerinden büyük bir kaygı duymaktadır (BBC,2022). Bölgesel krizlerin etkisinden çıkmak ve küresel piyasadaki etkisini artırmak için alternatif enerji kaynaklarını içeren diyaloglar geliştirmelidir (Telli, 2022: 320). Hazar petrol ve gazının kesintisiz ve sürekli transferi için güvenlik hayati bir ihtiyaçtır. Hazar Denizi bölgesi (Güney Kafkasya ve Orta Asya) dünya petrol rezervlerinin %3-4'üne ve dünya gaz rezervlerinin %4-6'sına sahiptir. Hazar Denizi'nin dünya petrol ve gaz kaynakları içindeki payı çok yüksek değildir. Bununla birlikte Basra Körfezi'nden petrol üretimi ve arz akışı konusundaki belirsizlik ve Rusya'nın enerji dağıtımını bir güç aracı olarak kullanma olasılığı karşısında, Hazar Denizi ve Orta Asya'dan (Kazakistan) enerji transferi ve Kafkaslar üzerinden Batı'ya geçiş hayati önem kazanmıştır (Shokri Kalehsar ve Shokri Kalehsar, 2021).

Her ne kadar çözülmüş olsa da Rusya, 2018 yılına kadar Trans-Hazar doğal gaz boru hattının inşasına izin vermedi ve Hazar Denizi yasası statüsünün çözülmesini engellediği için bu durum ekonomik rekabeti etkiledi. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra ekonomik yönden önemli bir gelir kaynağı yaratan Hazar'ın statüsü daha karmaşık bir hal almıştır. Suriye ve Lübnan'daki durumun istikrara kavuşması halinde özellikle Suriye projelerinde Türkiye üzerinden geçme imkânı olan diğer gaz projelerinin (Nabucco) de gündeme geleceği söylenebilir. Rusya'nın enerji güvenliğine yönelik olası tehditlerden biri, Orta Asya ve Basra Körfezi'nden Türkiye üzerinden Avrupa'ya gaz arzının ve Rus projelerinin uygulanmasının olası bir engellenmesine katkıda bulundu. İkili enerji iletişimde simetrik bir ilişkinin sürdürülmesi Moskova ve Ankara için öncelikli alanlardan biridir. Asimetrik olanlara yol açabilecek olası faktörlerin önlenmesi sağlanmalıdır. Rusya ve Türkiye arasında 2015'teki siyasi olaylara rağmen dinamik olarak gelişen bir stratejik ortaklık vardır. Türkiye ile Rusya arasındaki enerji bağları, jeopolitik konulardaki görüş ayrılıkları nedeniyle tehdit altına girebilmektedir. Yakın coğrafyası Türkiye'nin enerji merkezi olmasını engelleyecek jeopolitik sorunlara sahne olmaktadır. Türkiye, doğal gaz için uluslararası bir fiziki merkez ve geçiş koridoru haline gelirken aynı zamanda kendi enerji güvenliğini de geliştirme arzusundadır. Bu hedeflerin gerçekleştirilmesinde Türkiye'nin yurt içi talebi ve piyasa düzenlemeleri, mevcut ve yeni arz kaynakları ile iç ve dış ekonomik, düzenleyici ve politik faktörler karşılıklı etkileşim içindedir. Makale, Türkiye'nin doğal gaz geçişinde önemli bir oyuncu haline gelme potansiyelinin, iç siyasi durumdaki gelişmelere ve çevresindeki büyük siyasi belirsizliklere bağlıdır (Austvik, Rzayeva, 2017).

3.2. Enerji Geçiş Döneminde Enerji Diplomasisi ve Türkiye'nin Rolü

Yenilenebilir enerji teknolojilerinin yaygınlaşabilmesi ve düşük karbonlu enerji geçişi sırasında Türkiye gibi yoğun hidrokarbon ithal eden ülkelerin enerji diplomasisi, vaka çalışması yönteminin yararlı olduğu karmaşık konulardan biridir. Türkiye'nin Rusya ve diğer Avrasya ülkeleriyle

diplomatik ilişkiler kurması, bu ilişkileri resmileştirmesi, bölgesel ve uluslararası kuruluşlar aracılığıyla faaliyetlerinin etki alanını genişletmesi gelecekte daha önemli olacaktır. Bu diplomatik çabaları ilerleten Türkiye, ikinci yüzyılında mirasını, kültürünü ve küresel katkılarını dünyaya vurgulayarak yurtdışındaki küresel itibarını artırmayı amaçlamalı ve yumuşak güç stratejisini kuvvetlendirmelidir. Bu stratejinin temel direkleri, insani, akademik, kültürel ve ekonomik dahil olmak üzere birçok biçimiyle diplomasıdır. Türkiye'nin bu faaliyetlerini enerji diplomasisini kuvvetlendirmek için kullanmasıyla etki alanı Avrasya'da genişleyecektir. Küresel düşük karbonlu enerji geçişi enerjinin jeopolitiğini etkileyecektir. Küresel enerji sistemi, fosil yakıtlara neredeyse tamamen bağımlı olmaktan temiz ve yenilenebilir enerji kaynaklarına daha fazla bağımlı olmaya doğru bir geçiş süreci yaşamaktadır (Griffiths, 2019). AB ve Çin, yenilenebilir enerji ve sürdürülebilir sanayi üretiminin geleceğinde söz sahibi olan küresel aktörler arasında yer alıyor. Yenilenebilir enerji, hem kendi iklim gündemlerinin önemli bir dayanağı hem de gelişen teknolojileri ve finansal piyasalarıyla ekonomik krizden çıkmalarına yardımcı olacak stratejilerden biri olarak görülüyor. İklim yönetiminde liderlik için çabalarken, yeşil teknolojilerdeki ilerleme ve çevresel standardizasyon, hem AB-Çin ilişkilerinin gelişimi hem de ekonomilerinin karbondan arındırılması için temel olacaktır (Ergenç, Altun, Göçer, 2023). Bu düşük karbonlu enerji geçişi, enerji üreticileri ve tüketicileri arasındaki ilişkiyi temelden değiştireceği için bunun jeopolitik sonuçları artık küresel enerji liderlerinin önemli bir endişesidir. Bir ülkenin enerji geçişinin jeopolitik sonuçlarını yönetmesini desteklemek için kullanılacak dış politika araçları arasında diplomasi en önemlilerinden biridir (Griffiths, 2019). Türkiye'nin küresel enerji diplomasisi, düşük karbonlu enerji geçişinin jeopolitik sonuçlarını yönetmek ve yenilenebilir enerjinin yaygınlaşması için önemli bir dış politika aracı olması gerekmektedir. Maksimum değere sahip olmak için ortak yatırım, bilim ve teknoloji iş birliğinin yaygınlaştırılması gerekmektedir. Örneğin dünyanın en büyük enerji ithalatçısı, tüketicisi ve en büyük ikinci ekonomisine sahip olan Çin, büyük ölçüde fosil yakıtlara bağımlıdır. Enerjiden bağımsız olma arzusu ve fosil yakıtların çevresel etkisi, Çin'i enerji arzını çeşitlendirmeye, yerel enerji altyapısını uyarlamaya ve benzeri görülmemiş bir ölçekte yenilenebilir enerji teknolojilerini kullanmaya sevk ediyor. Kendini uluslararası alanda konumlandırmak isteyen Çin, uluslararası ilişkiler politikalarını oluştururken bir enerji diplomasisi stratejisi geliştirmiştir (Liang vd., 2023). Diğer taraftan Çin enerji diplomasisi, Orta Doğu'daki nükleer enerji girişimlerinin pazar payını genişletmeye, yükselen bir nükleer enerji gücü olarak imajını yükseltmeye çalışmaktadır. Nükleer enerji diplomasisi yoluyla siyasi etkiyi genişletmeyi amaçlamaktadır.

Türkiye'nin içinde bulunduğu coğrafyada yerel enerji yapısını geliştirmesi ve teknolojik yatırımlar ile stratejiler geliştirmesi önemli olacaktır. Türkiye'nin hem AB hem de Avrasya bölgesi ile olan yakın ilişkileri, Çin'in bölgeye yönelik yatırımları, Türkiye'deki yenilenebilir enerji sektörünün geleceğini etkiliyor. Yenilenebilir enerjiye geçişin finansmanı ve yatırımı hız kazandıkça, AB ile Çin bu geçişte daha fazla Türkiye siyasetini etkileyecektir. Türkiye yenilenebilir enerji, enerji verimliliği ve emisyon ticareti gibi diğer alanlarda geliştireceği diplomatik iş birliklerle, Türkiye'nin uzun vadeli enerji, iklim ve çevresel sürdürülebilirliğinin yanı sıra ekonomi, jeopolitik istikrar ve bölgesel etki alanını genişletme de ciddi etki yaratabilir, başarılar elde edebilir. Türkiye bir NATO üyesi olarak ABD ile diğer taraftan Rusya ve Ortadoğu, Orta Asya ve Akdeniz ülkeleri arasında denge kurma stratejisi yürütmektedir. Rusya'nın Ukrayna'ya müdahalesi, Suriye krizleri, Arap Baharı, İran-Azerbaycan arasındaki kriz, Türkiye'nin artan enerji ihtiyaçlarını karşılama becerisini ve enerji merkezi olma hedeflerini etkileyen jeopolitik gelişmelerden sadece birkaçıdır. Türkiye'nin enerji diplomasisi Cumhuriyet'in ikinci yüzyılında Onu Doğu ile Batı arasında uluslararası bir enerji merkezine dönüştürebilecek mi? Uzun vadede olasılığı engelleyebilecek piyasa değişiklikleri ve krizler var. Buradaki hem en büyük engel ve de en büyük fırsat Moskova ile batı arasındaki Ukrayna-Rus savaşıdır. Savaştan önce Avrupa pazarının en büyük tedarikçisi olan Rusya'nın Avrupa ülkeleri tarafından by-pass edilmesi, Avrupa ülkelerini değişik arayışlara itmektir. Her ne kadar ABD, Kuzey Afrika ve Orta Doğu ülkelerinden LNG ithal ediliyor olsa da Türkiye'deki boru hatlarından gelen doğalgaz Avrupa için hayati önem arz etmektedir. Özellikle denize kıyısı ve LNG depolama

altyapısı müsait olmayan Sırbistan, Bulgaristan, Macaristan, Romanya gibi ülkeler için bu durum geçerlidir. Avrupa'nın Rusya'dan savaş öncesi aldığı günlük gaz miktarının 500 milyon m³'lerden 100 milyon m³'ün altına düştüğü göz önünde bulundurulduğunda bu Türkiye açısından büyük bir fırsat olarak karşısına çıkmaktadır. Fakat bununla beraber bir merkez olmasının yolu da Doğu'daki kaynakları Avrupa'ya taşımasından geçmektedir ki bunun da Rusya'nın dahil olmadan gerçekleşmesi çok zordur. Hazar Beşlisi'nin diğer üyelerinden Kazakistan ve İran Rusya'nın etkisi altındadır. Aynı zamanda üretim kapasiteleri neredeyse kendilerine yetecek kadardır. Türkiye hali hazırda Azerbaycan'ın en büyük ithalatçısı konumunda. Türkmenistan bu denklemde çok önem kazanıyor, iki ülke de bu konuda niyet beyan etmekte fakat hayata geçirilen herhangi bir anlaşma şu ana kadar yapılamadı. Doğalgaz rezervleri açısından dünyanın 4.büyük rezervine sahip Türkmenistan'ı bu denklemde yer almasını sağlamak Türkiye'nin Enerjideki en büyük diplomasi zaferi olacaktır. Bir NATO ülkesi olan Türkiye'nin, Rusya'dan bağımsız enerjide atabileceği her adım merkez olması konusunda daha da güçlendirecektir. Türkiye'nin enerji diplomasi ikinci yüzyılında iş birliği ve istikrar için kullanabilecek koşullara odaklanacaktır.

Kaynakça

- Austvik, O.G., Rzayeva, G. (2017). Turkey in the geopolitics of energy, *Energy Policy*, 107, 539- 547.
- BBC (2022). Zengezur koridoru projesiyle ilgili bilinenler neler?. <https://www.bbc.com/turkce/articles/crgjd28700mo>.
- Bovan, A., Tamara, V. ve Nenad P. (2020). Negotiating energy diplomacy and its relationship with foreign policy and national security. *International Journal of Energy Economics and Policy*, 10(2), 1-6.
- Colgan, J. D. (2013). Fueling the fire: Pathways from oil to war, *International Security*, 38(2), 147-180.
- Davtyan, V. ve Khachikyan, S. (2022). The US energy diplomacy in the condition of world energy markets transformation (South Caucasus Vector). *Vectors of Social Sciences*, 38-50.
- EIU (2023). Saudi Arabia launches world's largest solar-power plant. Retrieved from: <https://www.eiu.com/n/saudi-arabia-launches-worlds-largest-solar-power-plant/#:>.
- Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı (2023). Enerji diplomasisi. Erişim adresi: <https://enerji.gov.tr/bilgi-merkezi-enerji-diplomasisi-detay>.
- Ergenç, C., Altun, S. ve Göçer, D. (2023). Renewable energy in Turkey as a moment of the EU-China competition-collaboration nexus in green markets, Erişim adresi: <https://tr.boell.org/en/2023/02/28/renewable-energy-turkey-moment-eu-china-competition-collaboration-nexus-green-markets>.
- Erşen, E., Çelikpala, M (2019). Turkey and the changing energy geopolitics of Eurasia *Energy Policy*, 128, 584-592.
- Griffiths, S. (2019). Energy diplomacy in a time of energy transition. *Energy Strategy Reviews*, 26, 100386.
- Halilzade, V. ve Demirer, H. A. (2022). Türkiye'nin Kafkasya'daki enerji iş birlikleri bağlamında I. Karabağ Savaşı'ndan II. Karabağ Savaşına değişen politik tutumu. *Akademik Hassasiyetler*, 9(20), 377-409.
- IEA 2021. Turkey 2021- Energy policy review. Retrieved from: <https://www.iea.org/reports/turkey-2021>.
- Jareer Ellass, A.M.J. (2016). War and the oil price cycle. *Journal of International Affairs*. Erişim adresi: <https://jia.sipa.columbia.edu/war-oil-price-cycle>.

- Liang, L., Jin, L., Selopal, G. S. ve Rosei, F. (2023). Peace engineering in practice: China's energy diplomacy strategy and its global implications. *Sustainability*, 15(2), 1442.
- Mohammadi,M., Noorollahi,Y., Mohammadi-ivatloo, B., Yousefi,H. (2017). Energy hub: From a model to a concept – A review. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 80, 1512-1527.
- Özel-Özcan, M. S. ve Öten, C. (2022). Enerji kriz girdabı kavramsallaştırması bağlamında orta doğu'da petrol krizleri. *Bölgesel Araştırmalar Dergisi*, 6(1), 174-208.
- Republic of Turkey Ministry of Foreign Affairs (2023). Turkey's international energy strategy. Retrieved from: <https://www.mfa.gov.tr/turkeys-energy-strategy.en.mfa>.
- Shokri Kalehsar, O. ve Shokri Kalehsar, O. (2021). International context of the New Era and the Caspian Sea Region. *US Energy Diplomacy in the Caspian Sea Basin: Changing Trends Since 2001*, 45-121.
- Schröder.M, Bettzüge, M.O, Wessels, W. (2017). Turkey as an Energy Hub?.Contributions onTurkey's Role in EU Energy Supply, Nomos, Baden-Baden.
- Turkey: energy country profile (2022). Retrieved from: <https://ourworldindata.org/energy/country/turkey#what-sources-does-the-country-get-its-energy-from>.
- Telli, A. (2022). Assessing energy diplomacy in the Eurasian Region. In Ed. A. Özkan and G. Tüysüzoğlu, *Conflict Areas in the Caucasus and Central Asia* (pp. 319-334). London: Rowman &Littlefield.
- Uludag, M. B., Karagul, S. ve Baba, G. (2013). Turkey's role in energy diplomacy from competition to cooperation: theoretical and factual projections. *International Journal of Energy Economics and Policy*, 3(4), 102-114.
- Zhou, X.Y., Lu,G. Xu,Z., Yan,X., Khu,S., Yang,J., Zhao,J.,(2023). Influence of Russia-Ukraine War on the Global Energy and Food Security. *Resources, Conservation and Recycling*, 188.